

دانشگاه اراک

دانشکده علوم انسانی

کارشناسی ارشد تاریخ (گرایش ایران دوره اسلامی)

شهرنشینی در دوره صفویه

در رشته : تاریخ

توسط:

سیده فاطمه فروزنده

استاد راهنما:

دکتر عبدالله متولی

استاد مشاور

دکتر اصلانی

پاییز ۱۳۹۰

بسم الله الرحمن الرحيم

شهرنشینی در دوره صفویه

توسط:

سیده فاطمه فروزنده

پایان نامه

ارائه شده به مدیریت تحصیلات تکمیلی به عنوان بخشی از فعالیت های

تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته تاریخ

از

دانشگاه اراک

اراک-ایران

ارزیابی و تصویب شده توسط کمیته پایان نامه با درجه: عالی.....

استاد راهنما: دکتر عبدالله متولی..... استاد یار

استاد مشاور: دکتر ابراهیم اصلانی..... استاد یار

استاد داور: دکتر مجید حاجی بابایی..... استاد یار

پاییز ۱۳۹۰

تقدیم به :

اسوه های عشق و ایثار، پدر و مادر عزیزم

و یار و همراه زندگیم، همسر مهربانم

تقدیر و تشکر

بدین وسیله از زحمات بی دریغ استاد راهنمایم جناب آقای دکتر متولی و دلسوزیهای پدرانہ ی استاد مشاورم جناب آقای دکتر اصلانی و محبت جناب آقای دکتر حاجی بابایی که زحمت داوری پایان نامه را بر عهده گرفتند کمال تشکر و قدر دانی را دارم و برای این عزیزان آرزوی موفقیت روز افزون را در تمام مراحل زندگی دارم.

چکیده

پدیده ی شهرنشینی در ایران، سرزمینی که از لحاظ تاریخی دارای قدمتی طولانی با فراز و نشیب های بسیار بوده، از جمله موضوعاتی است که تا بحال بصورت علمی مورد مذاقه ی محققان کشورمان قرار نگرفته است. یکی از ادوار تاریخی بسیار مهم در ایران که در آن شهرنشینی رونق یافت دوره صفویه است در این دوره با توجه به اقدامات و فعالیت های عمرانی شاهان و بزرگان آن سلسله بناهای زیادی در بسیاری از شهرها بخصوص اصفهان پایتخت بزرگشان احداث شد، بطوریکه باعث حیرت سیاحان اروپائی که در آن زمان به ایران سفر می کردند، شد. از آن جمله شاردن سیاح فرانسوی اصفهان آن دوره را بزرگترین شهر جهان می دانست. اما با حمله ی افغانه به ایران بسیاری از این شهرها و بناها که جزء میراث ملی و فرهنگی کشورمان محسوب می شدند، ویران شدند و دوباره تا روی کار آمدن قاجاریان شهر و شهرنشینی در ایران رو زوال نهاد. پژوهش حاضر سعی دارد به بررسی پدیده ی شهرنشینی در دوره ی صفویه و همچنین وضعیت اقتصادی-سیاسی، فرهنگی و نوع مناسبات اجتماعی درون شهری آن دوره بپردازد تا با روشی علمی - تاریخی و بر پایه ی اسناد و منابع اولیه گوشه های تاریک و فراموش شده ی تمدن عصر صفوی را روشن نماید .

واژگان کلیدی: پدیده ، شهر نشینی ، صفویه ، شاه عباس

فهرست مطالب

صفحه	عنوان	چکیده
------	-------	-------

مقدمه الف

فصل اول : کلیات

۲	بیان موضوع	۲
۲	بیان مسئله	۲
۲	فرضیات	۲
۲	روش پژوهش	۲
۳	اهداف پژوهش	۳
۳	اهمیت پژوهش	۳
۳	پیشینه پژوهش	۳
۳	مفاهیم و واژگان پژوهش	۳
۴	مشکلات پژوهش	۴
۴	سخنی در باب برخی منابع	۴

فصل دوم : پیدایش و تکوین حیات شهری در ایران

۹	مدخل: مفهوم شهر	۹
۱۳	الف) شهر و شهرنشینی در ایران باستان	۱۳

ب) شهر و شهرنشینی در ایران دوره اسلامی ۲۶

فصل سوم: ساختار سیاسی - اجرایی دولت و شهرها در عصر صفوی

الف) ساختار سیاسی دولت ۳۳

ب) روش کشور داری ۳۸

ج) سازمان و تشکیلات اداره ی شهرها ۴۳

فصل چهارم: شهر و شهرنشینی در ایران عصر صفوی

الف) جایگاه شهر و شهرنشینی ۵۰

ب) عناصر کالبدی شهرهای ۵۷

ج) چگونگی رابطه شهر و روستا ۷۷

فصل پنجم: وضعیت اقتصادی شهرهای عصر صفوی

الف) جایگاه و اهمیت تجاری شهرها ۸۰

ب) مصنوعات شهری و روستایی و جایگاه آنان در بازار ۸۴

ج) پیشه وران و جایگاه آنان در بازار ۹۳

فصل ششم: مناسبات اجتماعی درون شهری عصر صفوی

الف) طبقات و قشرهای اجتماعی ۹۷

ب) سرگرمیهای اجتماعی ۱۰۱

ج) بحران های اجتماعی ۱۰۳

نتیجه گیری ۱۰۸

منابع و ماخذ ۱۱۰

چکیده انگلیسی ۱۱۶

فهرست تصاویر

۱۵ساخت کالبدی شهرهای هخامنشی
۲۱ساخت کالبدی شهرهای پارتی
۳۰جرجان:واحد صنعتی کارگاه سفال سازی
۵۶استخوان بندی اصفهان دوره صفویه
۵۹بنایی اطراف شهر اشرف دوره صفوی
۶۰باغ چهلستون شاه عباس دوم
۶۴مسجد صاحب الامر یا شاه طهماسب در تبریز
۶۵کاخ چهلستون شاه عباس دوم
۶۷اصفهان:مدخل بازار
۶۹میدان نقش جهان اصفهان
۷۰میدان نقش جهان اصفهان
۷۲خیابان سپه قزوینی متعلق به دوره ی صفویه
۷۵کاروانسرای متعلق به دوره صفویه
۷۶کاروانسرای متعلق به دوره صفویه

فصل اول : کلیات

بیان موضوع

در دوره صفویه بعد از نزدیک به دو قرن فترتی که در رونق و گسترش شهرنشینی بر اثر حملات مغول و تیموریان روی داد، شهرنشینی دوباره رونق گرفت، فعالیت های عمرانی بسیاری توسط بعضی شاهان این دوره از جمله شاه عباس اول و حتی بزرگان کشور به انجام رسید تا جایی که در بافت و ساختار ظاهری شهرها نسبت به ادوار گذشته تغییراتی حاصل آمد، ایجاد قنات، بسط شبکه های ارتباطی، ایجاد بازار و کاروانسرا، شکل گیری مفهوم خیابان برای اولین در این دوره، همه گواه بر این مدعاست.

سوالات پژوهش

- ۱) آیا در رونق و گسترش شهرها و شهرنشینی در دوره صفویه، سیاست حاکم بر کشور و همچنین اوضاع داخلی و مناسبات خارجی دخیل بوده است؟
- ۲) آیا رونق شهرنشینی در تمام دوران صفویه و همچنین در همه ی مناطق کشور یکسان بوده؟
- ۳) آیا مذهب رسمی کشور بر اجزاء و عناصر کالبدی شهرها تاثیر گذاشته بود؟

فرضیات

۱) هر وقت حاکمی مقتدر بر کشور حکومت کند و کشور از لحاظ سیاسی-اجتماعی و اقتصادی در امنیت کامل بسر برد، در عرصه های مختلف جامعه می توان شاهد پیشرفت و ترقی بود.

۲) با توجه به اینکه صفویان سالهای طولانی (خصوصا تا اواخر قرن اول حکومتشان) را در جنگ با عثمانیها در غرب و ازبکان در غرب سپری می کردند پس فرصت کافی برای رونق شهرنشینی در همه ی نقاط کشور را نداشتند.

۳) چون دولت صفوی دولتی شیعی مذهب بود بناهای فرهنگی ، دینی و غیره آن متناسب با این مذهب بوده است.

روش پژوهش

روش پژوهش در اینجا بصورت کتابخانه ای و مبتنی بر گردآوری ، مقایسه ، طبقه بندی ، و تجزیه و تحلیل داده ها خواهد بود.

اهداف پژوهش

هدف این پژوهش در وهله اول این است که با تحقیق در تار و پود شهرنشینی و همچنین بافت و ساختار ظاهری شهرهای دوره صفویه ، گوشه های تاریک و سابقه ی درخشان شهرنشینی ایران آن دوره را معرفی نماید و از طرف دیگر با بررسی چگونگی مناسبات اجتماعی، اقتصادی آن دوران شیوه های معیشتی و سنن زندگی مردم آن دوره را معرفی نماید .

اهمیت پژوهش

اهمیت این پژوهش در این است که با بررسی پدیده ی شهرنشینی در ایران دوره ی صفوی می توان به سنن زیستی ، شیوه های معیشتی و تولید ، اوضاع و احوال اجتماعی - فرهنگی و همچنین نوع مناسبات اجتماعی - سیاسی و اقتصادی آن دوران پی برد و از این طریق به نقاط قوت و ضعف آنها در این مسائل پی برد .

پیشینه ی پژوهش

در رابطه با موضوع شهرنشینی در ایران و بعضی از دوره های تاریخی آن تاکنون تحقیقات چندی صورت گرفته برای نمونه می توان به کتاب از شار تا شهر محسن حبیبی، مقدمه ای بر تاریخ شهر و شهر نشینی در ایران حسین سلطان زاده، شهرنشینی در دوره ی سامانیان حسن باستانی راد، شهر، سیاست و اقتصاد دوره ی ایلخانان ابوالفضل رضوی و غیره اشاره کرد اما در مورد شهرنشینی دوره ی صفویه جدای از مطالبی که در بعضی از این کتب بصورت خیلی خلاصه می توان یافت، تاکنون کار تحقیقی جداگانه ای صورت نگرفته البته لازم به ذکر است که در مورد شهر سازی و معماری این دوران خصوصا پایتخت معروفشان اصفهان زیاد کار شده اما همانطور که می دانیم شهرنشینی و شهرسازی دو مقوله ی جدا از هم هستند.

مفاهیم و واژگان

پدیده: واقعیت یا رویداد طبیعی که بطور منظم می افتد.

شهر : شهر یکی از پدیده های بشری در محیط زیست به منظور اسکان، تامین معیشت، داشتن روابط اجتماعی و اقتصادی و مانند آنهاست.

شهرنشینی : شهرنشینی فرآیندی است که در آن تغییراتی در سازمان اجتماعی سکونتگاههای انسانی به وجود می آید که حاصل افزایش ، تمرکز و تراکم جمعیت می باشد .

صفویه : یکی از دوره های مهم تاریخ ایران دوره اسلامی که از سال (۹۰۷-۱۱۳۵ ه ق) برسر کار بودند.

شاه عباس اول : پنجمین شاه سلسله صفویه و بزرگترین آنها از لحاظ قدرت .

مشکلات پژوهش

در هر پروژه و کار تحقیقی بی شک مشکلاتی وجود دارد که بر کیفیت آن کار تاثیر منفی می گذارد ، این پژوهش نیز از این قضیه مستثنی نبود و مهمترین مشکلی که با آن رو به رو بوده فقدان امکانات مطلوب پژوهشی برای تحقق یک تحقیق جدی بوده ، مشکلی که همه ی

محققان ، دست اندر کاران و اهل فن به آن آگاهی دارند. مشکل دیگر محدودیت زمانی بود که ما با آن روبه رو بودیم و این محدودیت زمانی امکان غور و مطالعه ی بیشتر در منابع و یا حتی استفاده از امکانات کتابخانه های دیگر را به ما نمی داد ، قطعاً این مشکلات و کاستی ها بر کیفیت کار تاثیر منفی می گذارد و از ارتقاء آن می کاهد .

سخنی در باب برخی منابع

دوره صفویه در تاریخ ایران یکی از دوره هایی است که راجع به آن مطالب و منابع زیاد است ، گذشته از این، منابع هم دارای تنوع هستند و هم به زبان های مختلف دنیا نوشته شده اند . در این پژوهش بدلیل اینکه موضوع مورد بحث یک موضوع بین رشته ای بود ، به ناچا علاوه بر کتب تاریخی راجع به این دوران، از منابع مربوط به رشته های جغرافیا - برنامه ریزی شهری و معماری - عمران شهری نیز استفاده شد که در ذیل به مهمترین منابع مورد استفاده شده در این پژوهش بر حسب اهمیت اشاره خواهد شد.

مهمترین منابع تاریخی مورد استفاده ، سفرنامه های سیاحان اروپائی و مبلغان مسیحی بود که بنا به دلایل سیاسی و مذهبی مختلف به ایران عصر صفوی سفر کردند . سفرنامه های این افراد حاوی بیشترین اطلاعات از زندگی اجتماعی ، سنن زیستی - معیشتی ، آثار و ابنیه های مناطق مختلف کشور و ... آن دوران است که در ذیل به مهمترین آنها اشاره خواهد شد :

۱) **سفرنامه شاردن** . ژان شاردن سیاح و جواهر شناس فرانسوی بود که از جوانی دوست داشت به کشورهای قاره آسیا سفر کند تا هم به تجارت گوهرهای گرانبها دست بزند و هم با مردم و آداب و رسوم سرزمین های دیگر آشنا شود ، به همین منظور دو بار به آسیا (هندوستان ، گرجستان ، ایران ، ...) سفر کرد و هر بار شش سال در ایران اقامت کرد . اقامت اول او برابر با پادشاهی شاه عباس دوم تا مرگ شاه و جانشین شدن شاه سلیمان بود و سفر دوم او نیز در بقیه ی سالهای پادشاهی شاه سلیمان بود ، باری سفرنامه ی شاردن بخاطر آشنایی نویسنده با زبان فارسی و همچنین مهارتی که در نوشتن داشت از بقیه ی سفرنامه های نوشته شده در آن

دوران بهتر و مهمتر است و حاوی اطلاعات مهم و جالب توجهی از زندگی اجتماعی، سیاسی و اقتصادی مردم دوره صفویه است، برای نمونه این سفرنامه بخوبی به ذکر طبقات مختلف جامعه، مشاغل و وظایف آنها، معیشت مردم، بناها و ابنیه ها و . . . پرداخته که ما در این پژوهش از این اطلاعات به کرات استفاده کردیم.

۲) سفرنامه پیتر و دلاواله . پیتر و دلاواله جهانگردی ایتالیایی بود که در زمان شاه عباس بزرگ به ایران آمد و می گفت از آمدنش به ایران دو هدف داشته ، یکی جنگ با عثمانی ها و انتقام از بد رفتاری های آنها نسبت به مسیحیان و دیگری انتقال مسیحیان عثمانی به ایران ، چون در ایران با آنها بهتر رفتار می کردند . دلاواله در طی اقامتش در ایران اقدام به ضبط و نوشتن مشاهدات خود کرد که حاصل آن سفرنامه ای در سه قسمت ترکیه ، ایران ، و هند شد، مطالب مربوط به ایران در دو جلد به چاپ رسید که حاوی اطلاعات خوبی از زندگی اجتماعی ایرانیان دوره صفوی است اما چون مولف کاتولیکی مسیحی بود نتوانست نسبت به تمام مذاهب بخصوص اسلام بی طرفانه قضاوت کند. به هر ترتیب، اطلاعاتی که تاورنیه از ابنیه و آثار معماری آن دوران عرضه کرد و هم چنین اطلاعات او در زمینه ی آداب و رسوم و خوراک و پوشاک مردم آن زمان کمک قابل توجهی به ما در بخش هایی از این پژوهش کرد.

۳) سفرنامه انگلبرت کمپفر . نویسنده متولد لمگو واقع در لیپه بود ، چون علاقه به تحصیل علم داشت به کشورهای زیادی از جمله هلند ، لهستان و سوئد برای ادامه تحصیل سفر کرد و در سوئد بود که از طرف دربار آنجا به سفارت به ایران فرستاده شد ، در آن زمان در ایران شاه سلیمان سلطنت می کرد .

کمپفر به مانند بقیه ی سفرائی که به ایران آمدند حاصل مشاهدات خود را در کتابی بنام ، در دربار ایران ، به رشته تحریر درآورد و در آن از دربار ایران ، ساختار سیاسی کشور ، اقتصاد آن دوره ، زندگی مردم و . . . سخن گفت، اما نویسنده در گزارشاتش بیشتر دید شخصی داشت و

اظهار نظرهایش در مورد اسلام شخصی و عامیانه بود ولی با این وجود مطالعه‌ی آن برای آگاهی بیشتر از اوضاع سیاسی - اجتماعی دولت صفویه مفید است و ما در این پژوهش از اطلاعات او در مورد ساختار سیاسی کشور، مناصب، عنوان‌های افراد بزرگ و وضعیت اقتصادی مردم آن دوران استفاده کردیم.

علاوه بر سفرنامه‌ها، بعضی از کتبی که در تواریخ نظامی - سیاسی و اداری آن دوران نوشته شده بودند جزء مهمترین منابع مورد استفاده در این پژوهش بودند از آن جمله می‌توان به چند کتاب زیر اشاره کرد:

۱) **تاریخ عالم آرای عباسی اسکندر بیگ منشی**. نویسنده با توجه به لیاقتی که از خود نشان داد وارد دستگاه حکومتی شد و خود به عینه شاهد بسیاری از اتفاقات سیاسی درون حکومت بود، بنابراین تصمیم گرفت که مشاهدات خود را بنویسد تا سرمشقی شود برای حکومت‌های بعدی.

او در سال (۱۰۳۹ ه ق) تصمیم خود را به مرحله اجرا در آورد و تاریخ حکومت شاه عباسی را نوشت که شامل دو جلد می‌شود و در کل از یک مقدمه و دو صحیفه تشکیل می‌شود که در مقدمه، تاریخ ایران در عهد نخستین صفوی تا سال (۹۷۹ ه ق) را شرح داده و در صحیفه اول وقایع سال (۹۷۹ تا ۹۹۶ ه ق) یعنی تولد شاه عباس تا جلوسش بر سریر تخت پادشاهی را توضیح داد، در صحیفه دوم که از دو قسمت تشکیل شده ابتدا وقایع سی ساله حکومت شاه عباس (۹۹۶-۱۰۲۵ ه ق) و بعد به دوره‌ای که از سال (۱۰۲۵ ه ق تا ۱۰۳۹ ه ق) یعنی زمان مرگ شاه عباس مربوط می‌شد، پرداخته بود.

این کتاب حاوی مهمترین اطلاعات در باب تاریخ نظامی صفویه و همچنین وضعیت بعضی نواحی و نهضت‌های مردم آنجاست که آنچه که از این کتاب مورد استفاده‌ی ما در این پژوهش بود مربوط به تاریخ سیاسی و نظامی نمی‌شد بلکه اطلاعاتی را که راجع به وضعیت آب و هوایی یک منطقه و مردم آنجا بدست داد ما در این پژوهش مورد استفاده قرار دادیم.

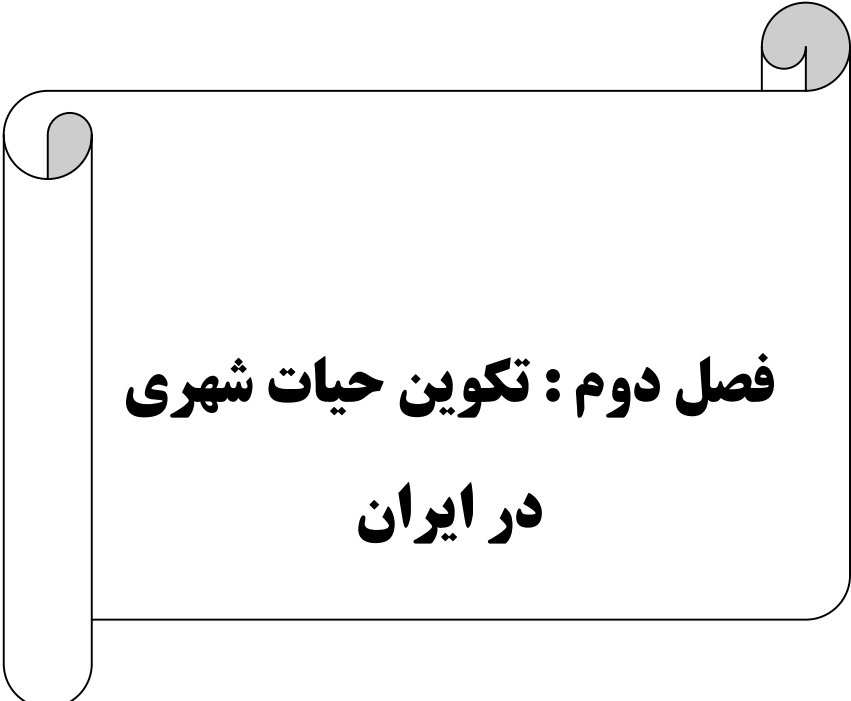
۲) **احسن التواریخ** . مولف کتاب شخصی بنام حسن بیگ روملو بوده. بنابر اطلاعات و مدارک تاریخی این کتاب آخرین جلد از اثر عظیم دوازده جلدی مولف است که مشتمل است بر وقایع تاریخی سالهای (۹۰۰-۹۸۵ ه ق). چون این دوران مصادف بوده با آخرین سالهای حکومت تیموریان ، آق قویونلوها و مقدمات تشکیل دولت صفوی تا زمان سلطنت محمد خدابنده ، منبع ارزشمندی در باب وقایع سیاسی - نظامی سالهای ذکر شده است ، اما آنچه که از این کتاب مورد استفاده ی ما قرار گرفت مربوط می شود به اطلاعاتی که راجع به نواحی مختلف و تغییرات آب و هوایی که در آن نواحی رخ داد.

۳) **تذکره الملوک** . مولف کتاب ناشناس است و بنا به گفته منابع و مدارک تاریخی کتاب در سال دوم سلطنت اشرف افغان نوشته شده است و حاوی اطلاعات مهم و فراوانی راجع به تشکیلات سیاسی - اداری دولت صفوی است که مطالعه ی آن برای شناخت و آگاهی بیشتر از تشکیلات آن دوره بسیار ضروری است به همین علت ما در آن بخش ها یی از پژوهشمان که راجع به تشکیلات سیاسی و اداری دوره ی صفویه بحث کردیم از اطلاعات این کتاب ارزشمند استفاده کردیم.

علاوه بر منابع تاریخی ذکر شده در بالا ، در این پژوهش همانطور که قبلا ذکر کردیم از منابع مربوط به حوزه جغرافیا - برنامه ریزی شهری و عمران شهری نیز استفاده شد که در اینجا به یکی از آنها که بیشتر مورد استفاده قرار گرفت اشاره خواهد شد.

۱) **از شار تا شهر** . این کتاب نوشته ی محسن حبیبی است. نویسنده در این کتاب تحلیلی جامع از مفهوم شهر و پدیده ی شهرنشینی در ایران از دوران باستان تا عصر حاضر ارائه داد ، وی همچنین دگرگونیهای را که در طی تاریخ در مفهوم شهر بوجود آمده بود با بیانی دقیق توضیح دادند. با توجه به اینکه موضوع پژوهش ما درباره شهرنشینی در دوره ی صفویه بوده و این دوره و دوره های قبل از آن نیز مورد بررسی نویسنده ی کتاب قرار گرفته بود بنابراین اطلاعاتی که در این کتاب آمده تا حد زیادی مورد استفاده ی ما قرار گرفت.

علاوه بر کتاب ذکر شده از کتب و مقالات دیگری نیز در حوزه های جغرافیا ، عمران شهری و شهرسازی در این پژوهش استفاده شده که به جهت طولانی نشدن بحث از ذکر آنها خوداری می شود .

فصل دوم : تکوین حیات شهری در ایران

مدخل : مفهوم و تعریف شهر

زندگی بشر دارای اعصار و مراحل مختلفی بوده که هر عصر آن بعلت کشف یک پدیده یا مسئله جدید، نسبت به ادوار قبل از خود متکاملتر و پیشرفته تر می شد ، یکی از این پیشرفتهایی که در زندگی انسان بوجود آمد پدید آمدن شهر بوده ،این پدیده به اندازه ای در زندگی بشر تاثیر گذار و مهم بود که از آن بعنوان یک انقلاب در فرهنگ زندگی بشر یاد می شود.

با توجه به مطالعات نگارنده تاکنون در مورد این پدیده مهم در فرهنگ انسان ، نظرات و تعاریف مختلفی ارائه شده که میان آنها اتفاق نظر وجود ندارد به همین علت در این قسمت از نوشتار سعی شده که برای شناخت بهتر مفهوم شهرمهمترین نظریات و تعاریف ارائه شده در این زمینه را از دیدگاه افراد و مکاتیب مختلف که امروزه شهرنشینی بر پایه ی آنها مورد بررسی قرار می گیرد، ارائه داد.

"ازرا پارک" استاد جامعه شناسی دانشگاه شیکاگو مقاله ای تحت عنوان « نظراتی درباره بررسی شهر ، رفتار انسانی در محیط شهری» نوشت که در این مقاله شهر ، چیزی بیش از مجموعه افراد و تسهیلات اجتماعی آن (خیابان ها ، بناها ، چراغ های برق و ...) و هم چنین چیزی بیش از مجموعه ای از افراد و طرح های اداری (دادگاه ها ، بیمارستان ها و ...) تلقی شده. پارک شهر را این چنین توصیف می کند « شهر بیشتر حالتی از اندیشه است ، انسجامی از عادات و سنن و از عواطف و طرز فکرهای سازمان یافته که ذات لاینفک این عادت گردیده و به این سنن منتقل شده اند.

به عبارت دیگر ، شهر صرفاً یک مکانیزم کالبدی و یک بنای مصنوع نمی باشد ، شهر درگیر روندهای حیاتی مردمی است که آن را تشکیل می دهند ، شهر محصول طبیعت و به خصوص

طبیعت بشر است»(Park، برگرفته شده از گروه تحقیق و مطالعات شهری و منطقه ای، ۱۳۵۸: ۶۸).

"پل سینجر" از صاحب نظران آمریکای لاتین در مقاله ای که تحت عنوان « شهر نشینی و طبقات اجتماعی» نوشت ابتدا به مقایسه موقعیت روستا و شهر می پردازد و فرق آن دو را در تولیدات آنها میداند یعنی اینکه روستائیان به کشاورزی می پردازند و شهریان به کار تولیدی غیر از کشاورزی و این دو به مبادله ی تولیدات خود می پردازند.

سینجر وجود مازاد غذایی را شرط لازم برای ظهور شهر می دانست ولی این شرط را کافی نمی دانست چون معتقد بود که برای انتقال این مازاد از روستا به شهر به نهادهایی نیاز است و هم چنین به شرکت متفاوت افراد در پوشش تولید و توزیع محصول یا به عبارت دیگر به وجود جامعه ی طبقاتی بستگی داشت. بدین ترتیب او منشأ و پیدایش شهر را مترادف با جامعه طبقاتی و یا از نتیجه آن می دانست. (Sinjer، برگرفته شده از گروه تحقیق و مطالعات شهری و منطقه ای، ۱۳۵۸: ۱۴-۱۱).

"لوئیز ویرث" ، یکی دیگر از استادان جامعه شناسی دانشگاه شیکاگو تعریف جامعه شناسی از شهر ارائه داد. او می گفت که جغرافی دانان، اقتصاد دانان ، علمای سیاسی و غیره هر کدام از نقطه نظر دانش خاص خود تعاریف گوناگونی ارائه دادند و حال او می خواهد با یک تعریف جامعه شناسی از شهر ، نقاط مشترک تعاریف ذکر شده را ، به دست بیاورد.

ویرث معیار کمی را معیار مناسب و کافی برای تعریف شهر نمی دانست ، او شهر را جایی می دانست که شامل خصوصیات اصلی شهرهای متفاوت می باشد و محل سکونت وسیع ، دائمی و مترکم افرادی است که از نظر اجتماعی ناهمگونند.

ویرث این ناهمگونی را تماماً به حساب افزایش جمعیت نمی گذاشت بلکه به دلیل اینکه در طول تاریخ شهر مکان آمیزش نژادها ، اقوام و فرهنگ های مختلف و محل پرورش دو رگه های بیولوژیکی و فرهنگی بوده ، پس ناهمگونی در آن دیده می شود، ناهمگونی که نه تنها افتراق های فردی را در خود می پذیرد ، بلکه آن را نیز پرورش می دهد. از نظر ویرث این افتراق هاست که به حال افراد مفید است نه همگونی و همفکری هایشان (Viers، برگرفته شده از گروه تحقیق و مطالعات شهری و

منطقه ای، ۱۳۵۸: ۴۱-۴۷).